

Växla upp eller ner?

Kvalitet i växelvis distansundervisning på högstadiet i Göteborgs Stad våren 2021

2021-06-29

Rapport utförd av Center för skolutveckling, Göteborg

på uppdrag av Avdelningen för digitalisering och innovation,

Göteborgs grundskoleförvaltning.

Kontakt:

Fil dr. Ingela Bursjö, Fil dr. Lisa Molin, Fil dr. Martin Tallvid, Fil dr. Mats Widigson

Innehåll

Sammanfattning	3
1 Introduktion	4
2 Syfte, frågeställningar och genomförande	5
3 Bakgrund	5
3.1 Vad är växelvis distansundervisning?	5
3.2 Förvaltningens kommunikation till skolorna.....	7
4 Resultat och analys	8
4.1 Skolornas organisation av växelvis distansundervisning	8
4.1.1 Hur ser en typisk lektion på distans ut?	10
4.2 Lärares ledarskap under växelvis distansundervisning	11
4.2.1 Didaktiska aspekter	11
4.2.2 Socialt ledarskap	14
4.2.3 Leda genom digitala teknologier	16
4.2.4 Prov och bedömning.....	17
4.3 Elevers perspektiv på växelvis distansundervisning.....	18
4.4 Sociala villkor vid växelvis distansundervisning	21
4.4.1 När hemmiljö blir lärmiljö	21
4.4.2 Social skiktning i elevkategorier.....	24
5 Diskussion	26
5.1 Organisation och ledarskap	26
5.2 Sociala interaktioner på distans	28
5.3 Lärdomar	29
5.4 Det fortsatta arbetet	31
6 Förslag till extra läsning	33
6.1 Bilaga 1	34
Lagändring 1 juli 2021	34
6.2 Bilaga 2	35
Intervjuguide	35

Sammanfattning

I januari 2021 beslutades att eleverna i årskurs 7 till 9 på Göteborgs kommunala skolor skulle undervisas via så kallad ”växelvis distansundervisning”, det vill säga ibland med närundervisning på skolan och ibland på distans hemifrån. De enskilda rektorerna på skolorna fick ansvaret för att planera hur undervisningen skulle organiseras, vilket innebar att skolor utformade olika strategier utifrån sina lokala förutsättningar.

Avdelningen för digitalisering och innovation vid Göteborgs grundskoleförvaltning efterfrågade en studie med inriktning på att beskriva hur den växelvisa undervisningen påverkat undervisningens kvalitet, hur den påverkat särskilt utsatta elevgrupper samt vilka erfarenheter som kan användas även när närundervisning åter blir utgångsläget. Uppdraget gick till fyra lektorer vid Center för skolutveckling i Göteborg som under våren 2021 intervjuade ett urval av lärare och elever på åtta geografiskt spridda grundskolor i Göteborg.

Analysen visar att utmaningarna är omfattande. Lärarnas arbetsbelastning ökar kraftigt och de är oroliga för elevernas möjligheter att klara kunskapsmålen. Även om den digitala kompetensen bland lärarna är ojämn fungerar den växelvisa undervisningen rent tekniskt på ett bra sätt. Lärarnas fokus flyttades dock snabbt över till en oro över undervisningens kvalitet, huruvida alla elever har samma möjlighet att nå sina kunskapsmål och att vissa elever inte mår bra när de är hänvisade till undervisning på distans.

Lärarna menar att växelvis distansundervisning inte passar alla elever och att det främst är elever med ett eget inre driv, en hög teknisk kompetens och med reella möjligheter att studera hemifrån som klarade sig bäst under perioden. Undervisningsformen innebär att genomslaget av sociala faktorer tycks få ökad betydelse.

Den växelvisa distansundervisningen ökar behovet av kontakt och hjälp av läraren när de väl är på plats i skolan. Fokus för läraren är då att fånga upp och stötta dessa elever och kompensera för vad som tappats under tiden de varit på distans. En annan konsekvens är att antalet examinationer ökar under de veckor eleverna är på plats i skolan, eftersom de flesta lärare vill undvika att ge prov när eleverna sitter hemma. Lärare uppger också att elever i viss mån är i behov av ‘inskolning’ när de kommer tillbaka till klassrummet eftersom arbete och raster ofta flyter ihop när eleven är hemma.

Trots detta finns det många lärdomar att ta med sig in i framtiden. Positiva erfarenheter är till exempel att distansundervisningen innebär att både lärare och elever upplever det okomplicerat att genomföra möten på distans och att användningen av ett synligt och tydligt lektionsupplägg blev vanligare. Det har också påverkat sättet att examinera. Dels har lärare testat olika examinationsformer, dels har situationen medfört att lärarna är tydligare i sina beskrivningar av kunskapsmålen.

Flera av de nya arbetssätt och digitala verktyg som används under våren 2021 kommer att användas i undervisningen i framtiden, även om både elever och lärare är överens om att närundervisning är att föredra.

1 Introduktion

Fredagen den 15 januari 2021 tog grundskolenämndens ordförande beslutet¹ att eleverna i årskurs 7 till 9 på Göteborgs kommunala skolor skulle undervisas via så kallad växelvis distansundervisning, det vill säga ibland med närundervisning på skolan och ibland på distans hemifrån. Beslutet skulle gälla från måndag 25 januari och varje rektor fick ansvar för hur detta skulle organiseras på den egna skolan. Huvudorsaken till det drastiska beslutet var att höstterminen, på grund av smittläget, hade avslutats i förtid och vårterminen hade inletts med alla elever på distans, men att det nu var läge att försöka få igång verksamheten i skolorna igen på ett sätt som inte ökade smittspridningen.

Att organisera för växelvis distansundervisning är en unik händelse och det är därför intressant att försöka förstå vilka konsekvenser det haft och hur det påverkat undervisningen. Frågan om undervisningens kvalitet blir viktig i ljuset av de radikalt förändrade förutsättningarna för elevers lärande och för lärares ledarskap. Avdelningen för digitalisering och innovation vid Göteborgs grundskoleförvaltning i Göteborg vände sig därför till forskare vid Center för skolutveckling med förfrågan om en studie av hur den växelvisa distansundervisningen påverkat undervisningens kvalitet.

Denna rapport bygger på intervjuer med lärare och elever på kommunala grundskolor i Göteborg. Analysen av intervjumaterialet har riktats in på den växelvisa undervisningens kvalitet, till exempel vad som varit svårigheter och framgångsfaktorer och vad förvaltningen kan ta med sig vidare in i det fortsatta pedagogiska arbetet. Rapporten gör inte anspråk på att vara en heltäckande kartläggning, utan är snarare en kvalitativ studie specifikt inriktad på den växelvisa distansundervisningens konsekvenser. För att kunna dra lärdomar från den växelvisa distansundervisningen under våren 2021, är det viktigt att ta i beaktande när och under vilka förutsättningar som datainsamlingen skedde. I de flesta fall hade lärare och elever redan etablerade relationer till varandra. Att övergången från närundervisning till distansundervisning skedde med kort varsel har också påverkat möjligheterna till förberedelse för alla inblandade.

¹ I ärenden, som är så brådskande att nämndens avgörande inte kan avvaktas, beslutar ordföranden. Ordförandebeslut ska anmälas vid nämndens nästkommande sammanträde.

2 Syfte, frågeställningar och genomförande

Studiens övergripande syfte är att undersöka hur undervisningens kvalitet påverkades av den växelvisa distansundervisning som under vårterminen 2021 har bedrivits på kommunala högstadieskolor i Göteborg. Det ger oss också möjlighet att ta tillvara de erfarenheter och metoder som kan användas i framtiden. I samarbete med avdelningen för digitalisering och innovation vid Göteborgs grundskoleförvaltning, togs följande frågeställningar om den växelvisa distansundervisningen fram:

1. Hur påverkas lärares didaktiska och sociala ledarskap?
2. Hur upplever eleverna den växelvisa distansundervisningen?
3. Vilken betydelse har sociala villkor och skolans elevsammansättning?
4. Vilka metoder och förhållningssätt kan bestå?

Rapporten bygger på analys av enskilda intervjuer med femton högstadielärare och sex gruppintervjuer med elever i årskurs 9, i olika geografiska utbildningsområden i Göteborg. Lärarna har olika ämneskombinationer där både praktisk-estetiska och teoretiska ämnen är representerade. Varje elevgrupp bestod av fem-sex elever som utsågs av sin mentor och intervjuerna genomfördes på lektionstid eller mentorstid. Både lärar- och elevintervjuer tog 45-60 minuter att genomföra. Urvalet av lärare gjordes av rektor efter förfrågan från avdelningen för digitalisering och innovation. Eftersom intervjuerna genomfördes i en redan pressad period för lärare som gjorde det svårt att få tag i respondenter, kontaktade vi även själva två lärare med förfrågan om intervju. Intervjuerna utgick från en för alla intervjuare gemensam frågemall (Bilaga 2). Samtliga intervjuer genomfördes på Google Meet och transkriberades och analyserades. Resultaten är anonymiserade.

3 Bakgrund

Det råder förvirring kring hur den form av undervisning som bedrivits under perioden ska benämnas. Är det distansundervisning, fjärrundervisning eller en blandning, när elever periodvis suttit hemma och följt undervisningen på distans via sin skoldator? I detta avsnitt reder vi ut några av begreppen.

3.1 Vad är växelvis distansundervisning?

Benämningen växelvis distansundervisning har använts i flera kommuner för att beskriva den form av undervisning som sker när skolan växelvis har vissa elever eller klasser i skolan medan andra undervisas på distans. Begreppet saknar dock en formell definition och kan istället ses som en kombination av flera närliggande och till viss del överlappande begrepp, såsom *distansundervisning*, *fjärrundervisning*, *hybridundervisning* och *blended learning*.

Distansundervisning som begrepp fanns tidigare inte i skollagen², men kommer nu att gälla från 1 juli 2021 (se bilaga 1). Distansundervisning är där definierat som: ”interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i både rum och tid”.

Distansundervisning i ett nödläge (emergency remote teaching³) är användbart för att synliggöra och beskriva ett särskilt läge i tidspress, där det inte finns avsatt tid för planering. Till skillnad från planerad fjärr- eller distansundervisning är varken lärare eller elever helt förberedda och det krävs kreativ problemlösning av alla inblandade för att med de medel som finns tillgängliga lösa nya situationer. Detta inträffade dels i de fall då skolor på kort varsel tvingades stänga och rutiner ännu inte var på plats, dels löpande under hela terminen eftersom nya instruktioner kom till skolorna i stort sett varje vecka som påverkade organisation och planering.

Fjärrundervisning definieras i skollagen som “interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i rum men inte i tid”. Men det framgår också i lagtexten att de elever som deltar i fjärrundervisning ska göra det i lokaler som skolenheten disponerar och att det ska finnas en lämplig handledare på plats. Det betyder att de inslag av distansundervisning som bedrivits på högstadieskolorna i Göteborg (och på de flesta skolor i Sverige) under våren 2021 inte är distansundervisning i lagens mening, utan snarare är att betrakta som en form av fjärrundervisning (eftersom den sker synkront), men som inte uppfyller kraven på handledare och lokalitet.

Hybridundervisning har praktiserats på vissa skolor i Göteborg under våren. Det har framförallt förekommit i språkundervisning där eleverna kommer från olika klasser och därför inte befinner sig i skolan samtidigt. I vissa fall har läraren undervisat några elever i klassrummet och samtidigt haft en grupp elever på distans via datorn. I andra fall har detta inneburit att de elever som är i skolan har fått sätta sig i ett tomt klassrum med sina datorer och läraren i ett annat och i stället har läraren genomfört undervisning på distans med alla elever.

Blended learning (översätts ibland till blandade lärmiljöer) är ett annat begrepp som använts under perioden. Det är en form av undervisning där den traditionella klassrumsundervisningen kombineras med digitala inslag som kan utföras utanför lektionstid och när det passar eleven. Avsikten är att den lärarledda lektionen kan börja på en högre nivå än annars. Flippat lärande är en form av blended learning där läraren ger en läxa i form av inspelade videofilmer eller podcasts med föreläsningar eller genomgångar som eleverna kan ta del av som förberedelse för en kommande lektion. Detta förutsätts ge mer tid för

²<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/aktuella-regeländringar/nya-regler-for-fjarr--och-distansundervisning>

³<https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>

fördjupning och laborativa inslag när eleverna är tillsammans med läraren i klassrummet.

I de skolor som har undersökts i denna studie, har undervisningen organiserats på flera olika sätt, vilket beskrivs mer detaljerat i resultatavsnittet nedan. Definitionerna ovan kan dock inte var för sig användas för att beskriva den växelvisa situationen, så för att tydliggöra använder vi följande begrepp:

- *Undervisning på distans* för att beskriva när eleverna sitter hemma och lärarna i realtid bedriver sin undervisning på distans.
- *Närundervisning* för att beskriva den form av undervisning som bedrivs i ett klassrum med både elever och lärare närvarande samtidigt.

3.2 Förvaltningens kommunikation till skolorna

Högstadieskolorna fick under vårterminen veckovisa instruktioner om de förändringar som med kort varsel skulle kunna träda i kraft. Den växelvisa distansundervisningen kom därför i praktiken att innebära olika lösningar på stadens högstadieskolor, beroende på varje skolas förutsättningar.

Vårterminens start: När höstterminen 2020 avslutades planerade skolorna för en vårterminsstart med närundervisning, med alla elever på plats i skolorna.

Via Pedagogbrevet⁴, publicerat via intranätet den 8 januari, meddelades att skolorna hade en studiedag, det vill säga måndag 11 januari, på sig för att förbereda distansundervisning för högstadiet. Rektorerna fick instruktioner från förvaltningen om hur arbetsgången skulle vara. Bland annat skulle de lämna in underlag, en tjänsteanteckning, om hur den egna skolan skulle arrangera undervisningen. I instruktionerna nämndes tydligt att visa eleverna i årskurs 9 särskild omsorg. Två veckor genomfördes helt på distans och därefter var det tre veckor fram till sportlovet som skulle genomföras som växelvis distansundervisning.

Tiden mellan sportlov och påsklov: Under sportlovet fick rektorerna information om att eleverna skulle återgå till undervisning helt på distans vecka 8. Grundskolenämnden beslutade därefter att grundskolorna skulle återuppta växelvis distansundervisning. Detta nämndbeslut var tidsatt att gälla fram till 30 juni, men utbildningscheferna tog i första steget beslut om växelvis distans fram till påsklovet.

Tiden mellan påsklov och läsårsslut: Utbildningscheferna beslutade att växelvis distans skulle fortsätta gälla från påskledigheten och terminen ut, fortfarande utifrån respektive skolas förutsättningar. I maj uppmanades högstadieskolorna att öka ordinarie undervisning på plats i skolan.

⁴ Pedagogbrevet går regelbundet ut från Göteborgs grundskoleförvaltning för att informera stadens lärare.

Under vårterminen har således undervisningen veckorna 2, 3 och 8 genomförts med instruktioner om undervisning på distans för årskurs 7-9. Resterande veckor av vårterminen 2021 har det fortlöpande beslutats om växelvis distans, och då med varierande grad av närundervisning på stadens högstudier.

4 Resultat och analys

I följande avsnitt presenteras resultatet av den analys som har gjorts av genomförda intervjuer av lärare och elever. Av analysen framträder ett mönster som dels pekar på hur skolan har organiserats på olika sätt, dels på de förändrade villkor som uppstår för lärare och elever under växelvis distansundervisning. Resultatet presenteras nedan under fem rubriker. Den inledande rubriken är *hur skolan organiseras*, och handlar både om de olika sätt som skolor mer övergripande organiserar den växelvisa distansundervisningen, samt om generella mönster för lektionsdesign. Det handlar också om hur *lärares ledarskap* påverkas, exempelvis vad gäller didaktiska aspekter, det sociala ledarskapet och vad det innebär att leda med och genom digitala teknologier. Därefter följer ett avsnitt om *elevernas perspektiv på växelvis distans*, eftersom de strukturer som vanligtvis ramar in studierna till stora delar förändras och påverkar elevernas vardag. Under rubriken *de sociala villkorens betydelse* presenteras slutligen de aspekter som har att göra med skolans upptagningsområde och elevsammansättning.

4.1 Skolornas organisation av växelvis distansundervisning

Enligt beslutet om växelvis distansundervisning fick rektor i uppdrag att organisera på sin skola utifrån de lokala förutsättningarna. Detta gör att det inte finns en gemensam bild av hur undervisningen organiseras på de olika skolorna. Det huvudsakliga syftet med växelvis närvaro på skolan är förstås att minska trängsel och smittspridning och vi kan se ett flertal olika sätt att hantera detta på skolorna i Göteborg.

Som framgått ovan var det många snabba förändringar under våren och alla intervjuade lärare har åsikter om hur övergången från ordinarie undervisning till såväl distans- som växelvis distansundervisning gick till. Deras uppfattning är att informationen kom med alldeles för kort framförhållning och ibland till och med via media:

Vi hade bara en dag på oss. Och sen skulle det vara distans.

Förvaltningen gav inte rektorerna en chans. Det var bara att köra.

De uttryckte uppfattningen att det var lärarna tillsammans med eleverna som fick bära bördan när de på terminens första dag möttes av beskedet att undervisningen skulle ske på distans. Den lektionsplanering lärarna gjort fick kastas och det blev mycket merarbete med att planera om för en osäker framtid, när de inte visste hur länge det nya beslutet skulle gälla.

De skolor som deltar i intervjuerna beskriver sinsemellan olika sätt att organisera undervisningen på:

1. Tredagarsvecka, tre dagar i skolan - två dagar hemma
2. En årskurs per vecka i skolan
3. En årskurs per vecka hemma
4. Niorna i skolan hela tiden - årskurs 7 och 8 varannan vecka
5. Halvklaser varannan dag

På en skola fattade arbetslagen i samråd med rektor beslutet om tredagarsvecka, det vill säga att eleverna är tre dagar i skolan och två dagar hemma:

Vi tog i arbetslaget ett beslut vilka dagar eleverna skulle vara här och vilka de inte skulle vara. Då kom vi fram till en 4 veckors planering så att säga. Och det innebär att niorna skulle vara hemma 2 dagar i veckan och åttorna och sjuorna 2 dagar i veckan och sen i skolan och då inte samtidigt.

På några skolor avgjorde den fysiska miljön valet av organisation. Skolan har många trånga korridorer och för att undvika trängsel begränsas undervisningen på plats till en årskurs i skolan i ett rullande schema, så att inte samma dagar och ämnen drabbas. Det innebär att två årskurser i taget följer undervisningen hemifrån under en hel vecka.

Andra skolor använder lösningen att en årskurs i taget stannar hemma under en hel vecka. Ett rullande schema skapades vilket upplevdes som "lite jobbigt i början" men att det sedan "rullade på bra". Förslaget att dela upp på vissa dagar röstades ner på APT, eftersom det skulle göra schemat för komplicerat:

Vi har slått ihop två klasser för att göra tre grupper. Vi tyckte skola var tredje dag skulle drabba dessa grupper, så hela veckor behövs. Vi kan inte göra om hela schemat för 16 klasser. Vi beslutade därför att varje årskurs är på skolan var tredje vecka.

Ytterligare en variant är den skola som låter årskurs 9 vara i skolan under hela perioden, medan årskurs 7 och 8 alternerar.

Gemensamt för samtliga skolor är särskilda lösningar för de elever som av olika anledningar inte klarar av att sköta studierna i hemmet. Det kan till exempel röra sig om elever som av sociala skäl inte kan studera i sin hemmiljö eller elever som av olika anledningar behöver mycket personlig stöttning av lärarna. I många familjer finns bara en dator och flera barn som behöver tillgång till den, eller så finns det inte tillräckligt med plats för att kunna sitta ostört eftersom även vårdnadshavarna arbetar hemifrån. Vissa av dessa elever är alltid på skolan och lärare finns på plats hela tiden, alternativt att eleverna kommer till skolan några dagar i veckan. Det finns också exempel på att vissa elever på eget bevåg kommer till skolan, utan beslut från elevhälsoteamet eller rektor, för att arbeta i klassrummet:

Ja, vissa elever behöver stöd. De som har svårigheter med distansundervisningen så att det kan vara språkligt om man är ganska nyanländ och så här och eller man har kanske andra bekymmer som

sociala bekymmer som gör att eleven måste komma till skolan och få extra stöd.

Att vissa årskurser eller klasser får undervisning hemma innebär dock inte alltid att det är färre elever i klassrummen. Det är svårt att använda de tomma klassrummen eftersom lärarna uppger att det inte hjälper med dubbla salar på grund av svårigheter med att kunna övervaka två olika lokaler.

Sättet att organisera den växelvisa distansundervisningen skiljer sig alltså åt mellan skolorna, vilket också har varit avsikten. Det är rimligt att den här typen av beslut ska fattas på en nivå där kunskapen om de lokala förutsättningarna är störst. I något fall har rektor tillsammans med arbetslagsledare bestämt, i andra fall har arbetslagen själva bestämt ordningen. Besluten har grundats i skollokaler utformning (till exempel många korridorer eller brist på stora klassrum) och pedagogiska avvägningar.

4.1.1 Hur ser en typisk lektion på distans ut?

De flesta lektioner under perioden med undervisning på distans följer ordinarie schema och eleverna har sin ordinarie lärare. Länk till Google Meet läggs upp i Google Classroom och läraren loggar in 5–10 minuter före lektionsstart och släpper in eleverna i det digitala klassrummet.

När lärarna i intervjuerna beskriver en typisk lektion under perioden på distans visar det sig att de ofta försöker bibehålla samma struktur som vid närundervisning. De inleder med ett upprop och kontroll av närvaro. Ofta ber lärarna då eleverna att ha kameran på, vilket ibland innebär en del tjat och tidsspillan. Därefter följer en gemensam genomgång där alla elever ombeds stänga av sina mikrofoner. Det är just detta moment som några av eleverna och lärarna tycker fungerat särskilt bra:

Det blir lugnt och fokuserat, och i vissa fall till och med bättre än vid undervisning i klassrummet.

Efter föreläsning och instruktioner får eleverna arbeta på egen hand eller i grupp. Det absolut vanligaste verkar vara att eleverna får en enskild uppgift och en tidsgräns när den ska vara inlämnad. Ofta ska den lämnas in före lektionens slut, men lika ofta har de hela dagen på sig och de tillåts att lämna in uppgiften samma kväll:

Alla lektioner börjar på Meet med närvaro - sen genomgång - sen jobba med ljudet avstängt, sen återsamling.

Inledningsvis hade lärarna svårt att bedöma vilken tidsåtgång som krävdes, vilket gjorde att eleverna blev stressade och fick för mycket att göra. Eftersom lärarna under distansundervisningen inte kan ha den mängd prov och tester som de behöver för betygssättning, får det till följd att allt eleverna lämnar in blir bedömt. Detta ökar också stressen, särskilt för eleverna i årskurs 9.

När lektionen avslutas har lärarna oftast en ny närvarokontroll och någon form av avslutning och summering av lektionen. Några lärare använder sig av så kallade digitala exit-tickets, där eleverna kan visa vad de lärt sig på lektionen.

4.2 Lärares ledarskap under växelvis distansundervisning

Oavsett närundervisning eller undervisning på distans är det grundläggande för en lärares ledarskap att organisera en gynnsam undervisningssituation för alla elevers lärande. Villkoren för ledarskapet förändras dock när exempelvis pedagogisk planering, bedömning av elevers kunskapsutveckling och stöd för elevers olika behov behöver anpassas till miljöer online. Med kravet på undervisning på distans adderas dessutom tekniken som ytterligare en komponent. Ledarskapet kan alltså handla både om att organisera för nya undervisningssituationer och hantera tekniska problem, men också om nya sociala situationer som kräver andra typer av lösningar än de läraren är van vid. I intervjuerna framträder fem olika kategorier som sammanfattar de förändrade villkor för lärares ledarskap som uppstår i och med den växelvisa distansundervisningen, det vill säga *didaktiska aspekter*, *socialt ledarskap*, *leda genom digitala teknologier* och aspekter som rör *prov och bedömning*.

4.2.1 Didaktiska aspekter

För att gynna elevernas möjligheter till god kunskapsutveckling är det viktigt att undervisningen planeras och organiseras utifrån de specifika villkor för lärande som äger rum. Resultatet visar att villkoren för lärande och undervisning på distans och vid närundervisning skiljer sig åt. Samtidigt uppstår något nytt när olika former av undervisning blandas. I resultaten kan vi skönja en mångfasetterad verksamhet och att den växelvisa distansundervisningen skapar egna och unika villkor som ställer höga krav på lärares flexibilitet.

Flera lärare beskriver att de inledningsvis förväntades organisera undervisningen på liknande sätt, men undervisningen övergick successivt till att bli allt mer anpassad till elevernas specifika behov, till de olika förutsättningar som råder inom olika ämnen eller beroende på var eleverna befinner sig i varje enskild situation. Exempelen är många och varierande. Utöver att ha elever som växelvis befinner sig på distans och i klassrummet, behöver läraren även organisera för den grupp elever som bedöms ha behov av att vara på skolan hela tiden:

Vissa elever behöver vara på skolan. De behöver stöd, mer eller mindre ständigt stöd. De behöver pushas fram de behöver att man bekräftar att de det går bra för dem, då kan de gå vidare.

På motsvarande sätt finns elever som av olika skäl får undervisning på distans de veckor då de egentligen ska vara på plats i skolan. Konsekvensen för lärare blir därför att när de själva är på plats i skolan behöver de organisera för flera olika undervisningsformer och lärmiljöer samtidigt. Detta är belastande för

lärare som ger uttryck för att det blir dubbelarbete och att undervisningen blir en kompromiss som varken är en optimal undervisning på distans eller bästa möjliga närundervisning. En lärare uttrycker detta så här:

Det är väldigt intensivt det. Det känns väldigt. Det är nästan dubbelt arbete, för att man försöker. Är det distansundervisningen så är det. Då ska man försöka. Så vi tar upp alla frågor, allas frågor och det som man behöver gå igenom kanske flera gånger. Och samtidigt som det finns elever som sitter i klassrummet och behöver stöd, så det är liksom det är väldigt intensivt.

Ett par lärare beskriver att de funderat mycket på hur arbetssituationen kan påverkas genom att optimera olika undervisningssituationer:

Jag var i ett skede i undervisningen där liksom antingen så bara tågar vi vidare framåt nu eller så kanske jag behöver stanna upp och se har jag dem med mig? Vad gör jag? Liksom ska jag passa på att köra nu genomgången denna veckan vilket jag först hade tänkt. Men det slutade med att vi istället gjorde en del övningar där jag kunde liksom titta på.

Undervisningen har också en tendens att ta längre tid än vad man tror och lärare uttrycker att de inte hinner med lika mycket som vanligt. En 60-minuterslektion blir ofta i slutänden bara 45 minuter.

Elever kan också behöva mer kontakt och stöttning när de kommer tillbaka till skolan. I intervjuerna med elever blir det tydligt att de ofta upplever det svårare att få hjälp på distans och att de därför har stora behov av kontakt och hjälp av läraren när de väl är på plats i skolan. Fokus för läraren är då att fånga upp och stötta dessa elever och kompensera för vad som tappats under tiden de varit på distans:

Det finns vissa moment som man faktiskt behöver ha eleverna på plats liksom, för bland annat liksom prov och andra delar i undervisningen som man faktiskt måste ha den här fysiska kontakten.

I intervjuerna syns också bilden av ett ökat behov av att organisera undervisningen så att den blir förutsägbar, strukturerad och tydlig. Den vanliga lektionsstruktur som beskrevs tidigare används ofta, både för att organisera undervisningen på distans och vid närundervisning, det vill säga att en gemensam uppstart följs av självständigt arbete eller arbete i mindre grupper, och avslutas med någon form av gemensam aktivitet eller återkoppling. Ett annat sätt att skapa förutsägbarhet är också att använda sig av liknande redskap för lärandet oavsett lärmiljö, såsom att använda whiteboard även vid genomgångar online, eller Google Classroom för att arbeta med, lagra och lämna in skoluppgifter. För att skapa förutsägbarhet organiseras undervisningen även med mer omfattande arbetsmoment där eleverna arbetar med samma område under en längre tid, både på distans och i klassrummet.

En av utmaningarna som lärare lyfter är att det är svårt att ha kontroll på eleverna när de är på distans, och det finns en osäkerhetsfaktor om eleverna verkligen är aktiva och jobbar eller gör annat. Den här känslan av bristande kontroll likställs ofta med en känsla av brist i ansvar, vilket kan antas ligga

bakom att undervisningen på distans tenderar att bli både mer lärarstyrd och präglad av kontrollmekanismer. Det kan bland annat innebära att gemensamma aktiviteter vid undervisning på distans snarare tenderar att domineras av lärarens genomgångar än av interaktion, eller att närvarokontroller tillämpas både i början och slutet av lektionerna och att någon form av inlämningsuppgift krävs för att få närvaro registrerad.

Samarbete mellan elever är en viktig aspekt i lärandet och visar sig kräva en mer medveten planering online, eftersom eleverna generellt verkar bli tystare i helgrupp. Trots tendenser till en mer lärarstyrd praktik online, vittnar lärare om att de försöker organisera undervisningen så att eleverna kan arbeta i mindre grupper, både formellt och informellt. I vilken utsträckning de upplever att detta fungerar tillfredsställande varierar dock. Vissa lärare tycker att det fungerar utan problem, eller till och med bättre, att cirkulera mellan grupper online. Andra tycker att en viktig dimension går förlorad när möjligheterna till interaktion mellan grupper begränsas.

Undervisningsämnets karaktär påverkar oftast hur lärare organiserar undervisningen. De delar av undervisningen som kräver fysisk närvaro eller fysisk prestation har haft det extra besvärligt under perioden med växelvis distansundervisning. Lärarna har varit mycket kreativa och försökt att variera undervisningen under de veckor eleverna varit hemma, men till slut tryter fantasin och det påverkar förstås möjligheterna till en högkvalitativ undervisning i framför allt de praktisk-estetiska ämnena⁵ och ämnen med laborativa inslag. Inledningsvis försökte de flesta lärarna planera för de teoretiska momenten när eleverna arbetade hemifrån. I musik blev det mycket musikhistoria, i slöjd blev det säkerhetsfrågor och i idrott fick eleverna studera näringslära. Men när de teoretiska inslagen blev för många försökte lärarna hitta på sätt som gjorde eleverna mer aktiva. I idrott får eleverna till exempel nu i uppgift att titta på en instruktionsvideo som inspiration och sedan utföra något liknande och i musik testas några lärare att låta eleverna spela in sig själva när de spelar instrument eller sjunger. Slöjd verkar vara det ämne som är svårast att klara på distans. En skola löser det genom att ge eleverna möjligheten att komma till skolan på frivillig basis:

Vi har fått gå till skolan frivilligt under distans - annars är det mest skrivuppgifter. Vi har mest snackat om hur vi ska gå till väga.

De naturvetenskapliga ämnena har förskjutits till att bli mer teoretiska med undervisning på växelvis distans:

Laborationer påverkas, jag har bara ett tillfälle kemi på 50 minuter när vi ses var tredje vecka. Vi har istället tittat på filmer av laborationer. Jag har tänkt att de kanske kan göra laborationer hemma. Men vi har teori nu, det handlar om livets kemi, så göra laboration hemma har jag inte gjort ännu.

⁵ Förutom bild, musik och slöjd ingår även hem- och konsumentkunskap och idrott och hälsa i den grupp av ämnen som traditionellt kallats praktisk-estetiska.

<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65b9a1/1553966261698/pdf3496.pdf>

Lärarna menar att språkundervisningen ändrar karaktär. Särskilt drabbade är de elever som läser nybörjarspråk där en viktig grund läggs under första året. Interaktionen är en viktig del av detta och eftersom möjligheterna till den begränsas under den växelvisa distansundervisningen finns en rädsla för konsekvenserna när elevernas kunskaper ska utvecklas vidare. I den skola som tillämpar halvklasser ser en språklärare dock möjligheter, både i undervisning på distans och vid närundervisning:

När vi har halvklass blir det mer att alla kommer till tals. Större möjlighet att tala målspråket. För de elever som är online gör jag oftast grupper så att de också är aktiva. Jag går in och ut och runt i grupper både i klassrummet och online under lektionen och stöttar dem i kommunikationen.

I matematikämnet lyfts problematiken i att hinna hjälpa alla elever. I klassrummet hjälper eleverna ofta varandra och kan dessutom höra när klasskamraterna får hjälp.

4.2.2 Socialt ledarskap

Lärarna påtalar att kontakten med eleverna påverkas på olika sätt under den växelvisa distansundervisningen. Tillitsfulla relationer mellan lärare och elev är en viktig förutsättning för elevers lärande, särskilt för elever som inte har ett eget driv och därför är i behov av särskilt god undervisning. Men intervjuerna visar att kontakten blivit mer komplex:

Jag tycker egentligen att hela mitt yrke går ju ut på att faktiskt ha... liksom är relationsskapande, och träffa elever att kunna ha den kontakten med dem och nu har man ju nästan tappat det helt och hållet liksom

Även om det finns lärare som beskriver att kontakten med elever förändras så finns det också de som upplever att den inte förändras i någon större utsträckning, men att detta bygger på att det redan finns en relation:

Relationen till eleverna påverkas inte nämnvärt men förutsätter nog att man kände varandra från tidigare. Skulle det här fortsätta skulle man nog tappa en del av relationen.

Kontakten vid undervisning på distans präglas också av diskussioner som läraren normalt inte brukar ägna tid åt i sitt ledarskap, såsom att eleverna inte lyssnar på samma sätt när de är hemma. De ligger ofta i sängen, spelar spel och är uppkopplade med andra samtidigt som lektionen. Några elever verkar även ha vänt på dygnet och är trötta och har svårt att följa undervisningen. Vissa klarar inte av att arbeta alls utan ser i bästa fall endast till att logga in när lektionen har startat. Tillfällena till närundervisning visar sig vara viktiga för att upprätthålla relationer men också för att få tillbaka eleverna på banan. Lärare uppger att elever i viss mån är i behov av ”inskolning” när de kommer tillbaka till klassrummet då lärmiljön i hemmet ibland också innebär att arbete och raster flyter ihop.

Eleverna har också ett uppdämt socialt behov när de kommer till skolan vilket får konsekvenser för ledarskapet i klassrummet. Läraren i citatet nedan bekräftar detta och har som konsekvens förändrat sin pedagogik till att vid början av veckan ha fler inslag av arbetssätt som kräver samarbete mellan elever:

Det är skillnad i elevernas uppmärksamhet liksom, och intresse av att följa lektionen. De är ju oftast när de kommer tillbaka till skolan ganska sociala, särskilt på måndagen. Då är det väldigt roligt att vara i skolan nu snackar vi kompisar. Och det har man ju viss förståelse för, liksom att ja, men de har också behov av det här sociala samspelet. Jag tycker också det är väldigt kul att sitta i fikarummet. Snacka med mina kollegor när jag varit hemma en hel vecka så det får man ju ha förståelse för liksom, så att man märker ju att fokus är lite svårt. Man får jobba jättemycket med det.

Mentorsrollen är också något som blivit viktigare när undervisningen sker växelvis. Inte minst när det handlar om elever vars hemförhållanden inte är bra:

Jag får ju sådana samtal när eleverna själva säger att de vill tillbaka till skolan. De mår inte bra hemma. De saknar sina kompisar, känner sig väldigt ensamma. Är för det mesta inne på sitt rum kommer inte ut. [...] Vissa elever har man tappat lite grann. Och sen när de kommer tillbaka, då ser man att ja, antingen så har de varit sjuka eller så har de inte mått bra, eller så har det hänt något i deras liv som de inte har kunnat dela. Det är så, det är lite svårt.

En annan sak som påverkar mentorsrollen men också lärare i allmänhet, är en ökad kontakt med vårdnadshavare. I de perioder när eleverna är på distans vittnar exempelvis lärare om mer frekvent kontakt kring frågor av omsorgskaraktär, såsom att eleverna behöver komma upp och äta frukost, men också ökad kontakt när det gäller skolarbete och kunskapsutveckling mer generellt:

Eleverna ställer inte fler frågor under distansen men många fler vårdnadshavare hör av sig och ställer frågor och krav. Jag får ångest av det. Det stressar.

Lärarna beskriver hur det oftast är svårare att se och tolka via en skärm och det är lätt att tappa eleverna vid genomgångar eller när eleven får stöd:

Man tappar kontakten och kontrollen med och över specifika elever. Det blir då svårare att veta vad som händer, vilket stöd, vägledning eller tröst som behövs.

Vikten av att kamerorna är på är något som generellt lyfts när det gäller kontakten med elever när de befinner sig på distans, men är också något som kan föra med sig nya dilemman. Trots att det finns överenskommelser om att kamerorna ska vara på så har eleverna inte alltid det. Skälet förklaras ibland med tekniska problem men också med en social utsatthet där elever inte vill visa sina hem. Det finns också exempel på hur elever förlöjligat lärare och

klasskamrater med att klippa ihop bilder och ljud. Rädslan för exponering kan alltså också vara ett skäl till att eleven inte vill ha på kameran:

Vi vill inte utsätta eleverna för det, och det var många elever som uttryckte att de inte ville ha sina kameror på. Vi har även elever som känner sig obekväma med att sätta på sina mikrofoner för att det högljutt hemma.

Trots att det finns utmaningar med elevkontakten under undervisningssituationer online, så säger flera av lärarna att den växelvisa undervisningsformen oftast gör det möjligt att ta igen delar av det eleven annars tappar:

När man har dom växelvis så tycker jag inte att det är någon nämnvärd skillnad faktiskt, utan det är ju elever då som jag vet kanske har stort behov av att ha en tät dialog med mig även när de är här... Det som är skillnad i klassrummet är att man kanske kan sitta något längre med en elev som har extra svårt och ändå ha en överblick över de andra på något sätt.

I den skola som tillämpar lösningen med halvklasser, så säger lärarna att den växelvisa distansundervisningen bidrar till en tätare relation till eleverna när färre är på plats. Läraren har mer tid för att hjälpa och stämma av på ett annat sätt än när alla är där samtidigt.

Det är större möjlighet att lyfta alla när det är färre, och pusha dem som behöver det. Det är suveränt!

Den sociala dimensionen rymmer även elevernas relation till varandra. Flera lärare vittnar om att eleverna saknar varandra, och att den sociala kontexten och att träffa andra ungdomar är viktiga delar av skolans demokratiska uppdrag. Några av lärarna i intervjuerna resonerar om detta och pekar på att den växelvisa distansundervisningen är en positiv lösning för att förhindra isolering bland unga:

Det här med att eleverna blir så mycket sittande själva känner jag inte är bra. De är ju i en ålder när de bara ska ta för sig och lära sig det sociala samspelet, så det är jätteviktigt att de också är på plats i skolan.

4.2.3 Leda genom digitala teknologier

Även om de digitala teknologierna inte har varit i huvudsakligt fokus för denna studie, så är de oundvikligen ett av lärarens viktigaste redskap för att organisera undervisning på distans. Tidiga studier under pandemin visade på en stor frustration hos lärare gällande funktionaliteten i de olika videokonferensverktygen. Idag har olika tjänster såsom Google Meet och Microsoft Teams förbättrats avsevärt när det gäller lärarens möjligheter att leda undervisningen på distans, bland annat genom att stänga av mikrofonerna och hindra deltagare från att störa under lektionerna. Detta pekar på att tekniken i viss utsträckning också skapat en möjlighet att eliminera vanliga ordningsfrågor.

Lärarna i studien uttrycker att de har god digital kompetens och vana att använda digitala verktyg i undervisningen och ingen har uttryckt några större problem med funktionaliteten hos olika verktyg. Det finns ändå tecken på att lärares ledarskap förändras när traditionell pedagogik delvis eller helt blir digital. För att skapa möjlighet till delaktighet och för att koppla ihop den fysiska klassrumsmiljön med den på distans, har lärare exempelvis upptäckt att ljudupptagningen är avgörande och att använda extern mikrofon i klassrummet har blivit vanligare. När undervisningen sker växelvis ökar också behoven av system som kan samla elevernas dokumentation på ett och samma ställe. Google Classroom verkar vara det verktyg som används av flest lärare som en gemensam utgångspunkt, både när eleverna är på distans och när de är på plats i klassrummet. Verktyget har använts tidigare av många lärare men användningen har nu ökat och utvecklats:

Jag har fått lära mig att använda Google Classroom mer men i övrigt är jag van vid att använda digitala verktyg i undervisningen nu för tiden. Det är ju nytt förstås med undervisning på distans men det funkar.

I Google Classroom kan läraren se vad eleverna jobbar med, antingen i realtid och kommentera eller gå in i efterhand. Det är flera som lyfter det som en viktig resurs för att kunna organisera för förutsägbarhet, tydlighet och struktur och kunna ha kontroll på eleverna även när de inte är på plats i klassrummet:

Nej, ni måste koppla det direkt till Classroom så att jag ser där. Är det någon elev som inte har gjort det så brukar jag skriva in i Classroom. Jag ser inte ditt dokument vill du vara vänlig och koppla in dig i Classroom, så jag kan se vad du jobbar med. [...] Och ibland får man svar, ibland får man inte svar, vilket är tydligt då att ja, personen är inloggad men inte aktiv då. Sen i andra fall så hoppar jag runt mellan deras dokument och titta i realtid när de skriver.

Det ska också poängteras att med elevernas ökade ålder och mognad blir det uppenbart att de blir mer självständiga i sina studier. Flera lärare säger att de innan pandemin upplevde att många elever slarvade med sina digitala verktyg och det var vanligt att datorn glömdes hemma eller att de inte var laddade när de kom till lektionen. När de blivit mer beroende av tekniken för att kunna delta i undervisningen har de generellt blivit allt bättre på att hantera datorerna.

4.2.4 Prov och bedömning

Intervjuerna genomfördes under en vanligtvis intensiv provperiod, särskilt för elever i årskurs 9. Nationella prov och andra sätt för lärarna att samla in bedömningsunderlag har tidigare tagit stor del av undervisningstiden. Den rådande situationen gör det dock komplicerat att genomföra prov. Det är bara i undantagsfall som prov genomförs på distans. Istället verkar inlämningsuppgifter av olika slag ha ökat:

Gjorde ett matteprov med 58 elever – 10 olika varianter på provet. Tillgängligt via Google Classroom under kort tid. Resultatet blev lika

med som det brukar vara. Endast en elev fuskade – han fick komplettera, en fick hjälp av sin bror. Men det blev alldeles för mycket jobb – men det var kul att se att resultaten inte avvek från tidigare prov. Nu kör jag fler diagnoser istället.

På flera skolor vädjar rektorerna om färre prov, men det har visat sig vara svårt att undvika. Vissa veckor har eleverna prov varje dag, vilket egentligen ingen önskar. Många elever upplever stress när veckan på plats i skolan domineras av flera examinationer och av att bedömningsunderlag ska genereras. Lärarna känner sig dock tvingade att skaffa sig betygsunderlag och eleverna känner att de vill ges en möjlighet att visa vad de kan. Ett sätt att hantera problematiken är att förändra undervisningen till längre och mer omfattande arbetsmoment. Det ger eleverna mer tid för att slutföra uppgifterna och ger läraren möjlighet att föra in tydliga och bedömningsbara kunskapskrav. Vissa elever uppskattar detta eftersom tidspressen minskar, medan andra tycker att det istället ökar stressen eftersom de vet att allt de lämnar in kommer att bedömas och ligga till grund för betygssättning.

En positiv konsekvens är dock att vissa lärare upplever att de blivit tydligare i sin kommunikation med eleverna om vad de bedömer och på vilka grunder de sätter sina omdömen:

Jag har i alla fall varit väldigt mycket mer medveten om liksom att det här är superviktigt- att det blir väldigt tydligt även i upplägg av uppgifter och så.

Lärarna upplever att bedömningen blir mindre flexibel med färre bedömningstillfällen. De uppger att de ändå försöker ge feedback och följa upp elevernas kontinuerliga arbete, men vid fysisk närvaro får läraren ett bredare underlag för bedömningen.

Flera lärare säger att villkoren för bedömning har förändrats. Generellt är det färre prov eftersom det krävs en ganska stor organisation vid provsituationer. Målsättningen är att prov genomförs i skolan. För att det ska vara möjligt behöver antalet prov anpassas till den tid som eleverna är fysiskt på plats och att större delen av tiden i skolan inte ska upptas av att genomföra prov. I skolan som tillämpar halvklass behöver proven förläggas till två dagar vilket kan skapa utmaningar när eleverna berättar för varandra om provets innehåll.

4.3 Elevers perspektiv på växelvis distansundervisning

Elevernas uttalanden analyseras med ett särskilt intresse för att synliggöra just den växelvisa undervisningen i skolan respektive hemma. Som beskrivits ovan har det varit en stor variation mellan hur skolorna organiserar den växelvisa distansundervisningen. Detta innebär bland annat att några elevgrupper är på plats någon eller några dagar per vecka, andra är på sin skola hela veckan, och några var tredje vecka. Andra är på plats i halvklass. Flera av eleverna uttrycker

att de uppskattar att få berätta om sina erfarenheter, inte minst att få prata med varandra och höra vad de andra har att säga i gruppintervjun.

Det är många av eleverna som minns att de initialt uppskattade att undervisningen skulle ske på distans. Bland annat säger en elev:

Jag tyckte det var spännande, hade hört från gymnasiet om deras distans. Det skulle bli kul med något nytt, och skönt att vara hemma.

Men några elever minns även att de var oroliga:

Jag tänkte på att det gör så att kanske betygen sänks, kanske skönt att vara hemma, men lärarna vet inte vad vi gör.

Överlag uttrycker eleverna i gruppintervjuerna att lärarna sköter den växelvisa distansundervisningen bra. En del ämnen och lärare fungerar det bättre för än andra. Eleverna bekräftar den vanliga struktur som lärarna beskriver, det vill säga att alla loggar in vid lektionsstart, sedan är det gemensam genomgång, eget arbete och återsamling på slutet. De undervisningsämnen som av eleverna beskrivs som mest annorlunda på distans är idrott och hälsa, slöjd, bild och musik. Bland annat säger flera elever att uppgifter i idrotten ska filmas och skickas till läraren. Flera elever lyfter att de praktiska inslagen uteblir på de lektioner som genomförs hemifrån och ämnet blir då istället teoretiskt med skrivuppgifter. Det blir även intensiva genomgångar de dagar eleverna är på skolan:

Vi var i skolan förra veckan, det var många genomgångar. Jag hade distanstänket kvar i mig, så efter fredagen var jag ganska trött

Matematik är det enskilda undervisningsämne eleverna lyfter som svårast på distans eftersom många behöver hjälp samtidigt och det då blir svårt att komma vidare:

Ibland fastnar läraren fem minuter hos en person och hos nästa tio minuter. Då sitter jag där och väntar och väntar.

Den interaktion som vanligtvis sker i ett klassrum där elever hör vad andra elever frågar och vad läraren svarar, under till exempel en matematiklektion, uteblir. Flertalet elever lyfter att de dagar de är i skolan blir fyllda av prov.

Eleverna berättar att de arbetar enskilt en stor del av tiden, och några av dem lyfter att de kan fokusera bra när de arbetar enskilt. Eleverna uttrycker även att de skapar samarbetsytor sinsemellan på olika sätt:

Det är olika mellan ämnen, vissa lektioner fattar jag ingenting så då ringer jag en kompis, men det är ett fåtal ämnen. Vi har en fast Meetlänk tillsammans som vi går in på och samarbetar.

Även sociala medier som Discord och Snapchat används för samarbete. Eleverna säger att de hjälper varandra, de har själva ordnat en gruppchatt. En fråga som däremot bekymrar några av eleverna är användandet av kamera och mikrofon i undervisningen:

Man vet inte om nån stänger av ljudet och skrattar åt något man säger eller filmar. I klassrummet är det inte samma sak. Man förnedrar inte en klasskamrat inför hela klassen. Man tar mer ansvar.

Undervisning med kamera och mikrofon avstängd påverkar den sociala interaktionen jämfört med att vara i ett klassrum tillsammans. Eleverna har många tankar om arbetsmoralen, och det finns de som uttrycker större arbetsmoral när de arbetar hemma på grund av färre distraktioner. En elev säger:

Jag fokuserar bättre hemma, pratar ofta med klasskompisar under lektionen, så jag tar mer ansvar här hemma.

Men det finns också de som har svårare att arbeta hemma. De berättar att det inte går att få hjälp lika lätt som i klassrummet när de behöver lärarstöd. Majoriteten av eleverna uttrycker att det är svårt att få tillräckligt med hjälp. De beskriver även vad som händer när ingen vuxen tittar till dem:

Det är lite slappt när vi är hemma för det finns ingen lärare som ser, och det kan vara svårt att hänga med.

Några elever uttrycker sig också i termer av att de inte trivs med att arbeta hemifrån. De blir uttråkade av att sitta hemma och jobba och det blir ensamt. Flertalet av eleverna uttrycker att lärarna ser dem bättre i skolan och att de gärna är mer i skolan:

Jag tycker man skulle låta niorna vara i skolan mer, just nu blir det väldigt mycket den veckan.

Den växelvisa distansen gör att eleverna kan jämföra de dagar de är på skolan med de dagar de arbetar hemifrån. De är tveksamma till om undervisning på distans fungerar i längden. Det är dock flera som lyfter det bekväma med att kunna sova längre på morgonen. De vill därför behålla vissa moment, till exempel dagens första lektion på distans, eller lektioner när det kan vara eget arbete, utan genomgångar. Flera av eleverna menar att det läggs ett stort ansvar på dem när de arbetar hemifrån. De säger att det är en stor press att själv ta ansvar de dagar de arbetar hemifrån:

Det går ju sämre i vissa ämnen, liksom så här, för man lägger inte ner exakt den tiden som man kan få göra i skolan, man kanske bara jobbar halva lektionen.

Eleverna har sammantaget uttryckt många olika ståndpunkter. Flertalet elever uttrycker oro för betyg när lärarna inte ser deras arbete på samma sätt som i klassrummet. Flera elever uttrycker att det är skönt att vara hemma men svårt med den egna disciplinen. Det är flera elever som blickar tillbaka och berättar att det var lättare att fokusera i början. Det kan till exempel vara svårt att komma ur sängen de dagar de har undervisning på distans. Många av eleverna beskriver att det är svårt att upprätthålla de vardagliga rutinerna, vilket fungerar bättre när de är på plats i skolan. Arbetsbelastningen blir också högre när de arbetar hemifrån eftersom det samlas arbetsuppgifter från olika undervisningsämnen. De dagar de har distansundervisning påverkas även av att

de själva får ordna lunch, och dessutom ofta distraheras då de får samsas om utrymmet med familjemedlemmar.

4.4 Sociala villkor vid växelvis distansundervisning

Denna studie visar att socioekonomiskt relaterade faktorer, såsom lägre utbildning hos vårdnadshavare, ohälsa och trångboddhet, får ökad betydelse vid undervisning på distans eftersom det inverkar på hur undervisningen tas emot av eleverna. Inte minst blir detta framträdande bland elever med migrationsbakgrund som ibland tar stort ansvar hemma:

...de tar ett större ansvar i många andra delar av vårdnadshavarnas liv, och ska samtidigt då sköta sin skolgång

Skolor i den underprivilegierade förorten, fortsättningsvis kallad förorten, har stor social betydelse för eleverna då skolan i en segregerad stad⁶ som Göteborg också får funktionen av att vara en kontaktyta till majoritetssamhället och den information som förmedlas där.

I en intervju menar en lärare att den höga frånvaron bland eleverna under pandemin beror på en oro som kan ha att göra med skolans upptagningsområde och elevsammansättning:

Jag har ju många elever med en annan kulturell bakgrund och de tittar ju inte på SVT. De kollar ju på Al Jazeera istället, och ibland målar de upp en annan bild av förloppet i Sverige än vad den gör som är svensk medborgare.

Den intervjuade läraren menar att oron finns på flera plan. Det är oro för smittan, det är vårdnadshavarnas oro, och över tid blir det även en oro för hur de själva ska prestera i skolan och vad bristande studieresultat ska komma att innebära.

4.4.1 När hemmiljö blir lärmiljö

Undervisning på distans innebär att hemmiljön förvandlas till lärmiljö, och perioderna av närundervisning får därför en större kompensatorisk betydelse för måluppfyllelsen. Det finns gott om konkreta exempel i våra intervjuer där sociala villkor gör sig påmind. Lärare talar om trångbodda elever, om elever

⁶ Göteborg ligger i flera avseenden högt gällande grad av segregation. Exempel på variabler är till exempel boendeform, födelseland, utbildningsnivå, sysselsättning eller inkomster. Källa SCB: <https://www.scb.se/vara-tjanster/bestall-data-och-statistik/bestalla-mikrodata/vilka-mikrodata-finns/longitudinella-register/stativ--en-longitudinell-databas-for-integrationsstudier/> Göteborg Stad talar i Jämlikhetsrapporten (2017) om fortsatt allvarlig socioekonomisk segregation och pekar på stora hälsoskillnader mellan olika delar av staden: https://goteborg.se/wps/wcm/connect/1c7c56fb-9ec5-4995-821e-9fda232cec06/jamlikhetsrapporten2017_sammanfattning.pdf?MOD=AJPERES

som inte har fungerande bredband och om elever där den sociala miljön i hemmet inte är lämplig för studier.

I didaktisk forskning studeras ofta den helhet som uppstår i relationerna mellan lärare, elev och det innehåll som är i fokus. Växelvis distansundervisning påverkar på flera sätt relationer mellan elever, lärare och undervisningsinnehåll. Intervjuerna i denna undersökning gör det uppenbart att socioekonomiska villkor gör att vissa elever påverkas negativt och riskerar att gå i riktning mot skolmisslyckanden och socialt utanförskap.

De sociala villkorens betydelse vid undervisning på distans blir viktiga att ta hänsyn till om skolan ska klara sitt kompensatoriska uppdrag att uppväga skillnader mellan elevers olika förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Nedan redovisas vad som framkommit i intervjuerna om de socioekonomiska villkorens betydelse vid undervisning på distans.

Fysisk begränsning

Denna studie visar att en välfungerande studiemiljö i hemmet har stor betydelse för de perioder när eleverna får undervisning på distans. En välfungerande studiemiljö hemma är dock inte möjlig för alla.

Generellt påverkar exempelvis trångboddhet lärmiljön vilket riskerar att få negativ påverkan på studier⁷. En egen studiehörna kräver utrymme, men intervjuerna tyder på att många elever inte har någon annan plats än den egna sängen att tillgå när de bedriver sina studier och deltar i undervisning på distans. Folkhälsomyndigheten är när detta skrivs bekymrad över att vaccinationsgraden kraftigt skiljer sig åt mellan grupper i samhället.⁸ Den etniska och socioekonomiska skiktning som finns i samhället innebär att utrikesfödda personer drabbas hårdare av Covid-19 och inte heller vaccinerar sig i lika hög grad, vilket också kan påverka möjligheten att studera hemma. Det ska emellertid också sägas att för vissa elever är lärmiljön i skolan stökig och de uppskattar därför möjligheten att arbeta mer ostört i hemmet.

Teknisk begränsning

För många elever finns tekniska begränsningar när lärmiljön förläggs till hemmiljön. Alla har inte råd att bekosta en snabb bredbandsuppkoppling. Det finns därför en digital klyfta mellan dem som har eller inte har tillgång till ett väl fungerande bredband, vilket är en förutsättning för fungerande undervisning

⁷ Trångboddhet är vanligt förekommande bland ekonomiskt utsatta barnfamiljer. Bland annat påverkas barnens möjligheter till lugn studiemiljö. växer År 2017 var 6,2 procent av hushållen i Göteborg extremt trångbodda. Högst andel extremt trångbodda finns i Västra Biskopsgården (20 procent). I stadens mest resurssvaga områden är uppemot var femte hushåll trångbott. Göteborg stad (2017) *Jämlikhetsrapporten*: https://goteborg.se/wps/wcm/connect/1c7c56fb-9ec5-4995-821e-9fda232cec06/jamlikhetsrapporten2017_sammanfattning.pdf?MOD=AJPERES

⁸ Vaccinationsgraden hos de som är 80 år och äldre varierar mellan 91 % i kategorin födda i Sverige, och 44 % för personer födda i 'övriga Afrika' <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/april/utrikesfodda-har-drabbats-hardare-av-pandemin/>

på distans. En bristande bredbandsuppkoppling går ut över lärarens möjlighet till didaktiskt och socialt ledarskap och kontroll över lärmiljön.

Trångboddhet innebär en lärmiljö där även ljudmiljö kan utgöra en begränsning. En lärare konstaterar att: *"många gånger så är det ju mer än fyra personer som bor i lägenheten. Det kan ju vara åtta personer"*. Även i andra intervjuer framkommer att trångbodda elever har både vårdnadshavare och syskon som stör. En lärarröst ger uttryck för just detta: *"Du ställer frågor till dem där de svarar, och så då hör man ju att det är ganska många hemma."* En annan lärare påpekar att vad som kan uppfattas som negativa sociala villkor framträder genom att eleven har ljudet på: *"Vi har även elever som känner sig obekväma med att sätta på sina mikrofoner för att det högljutt hemma."* Uppkoppling, bild, ljud är därför inte enbart tekniska frågor utan har också en social dimension.

Social begränsning

Frågan om kamera av eller på har återkommit i våra intervjuer. Denna fråga får i förortsmiljöer närmast en symbolisk laddning. Lärare i dessa områden i staden är medvetna om att kameran synliggör sociala villkor som på ett ofördelaktigt sätt kan exponera elevens sociala bakgrund. En lärare säger att:

Man har kanske många syskon hemma samtidigt. Det är kanske lite högljutt hemma och man vill inte alltid visa hur man bor eller så.

En annan lärare ser detta som en fråga om integritet: *"De ska inte behöva dela det med alla. Det handlar om deras integritet."* På ett par av dessa skolor blev ställningstagandet att acceptera att kameran fick vara av med hänsyn till elevers utsatthet: *"Vi vill inte utsätta eleverna för det."*

Vi vet från tidigare forskning och rapporter att vårdnadshavares utbildningsnivå har stor, och ökande, betydelse för hur elever lyckas i skolan.⁹ Vårdnadshavares utbildningsnivå hänger samman med socioekonomisk bakgrund. Medelklassen arbetar i högre grad hemifrån under pandemin medan lägre socialgrupper oftare har arbeten som kräver att arbetet sker utanför hemmet. Å andra sidan är personer i lägre socialgrupper oftare arbetslösa och vistas i hemmet. Vid undervisning på distans är det pedagogiskt av betydelse att det inte är socialt neutralt vilka elever som kan få hjälp hemma, och vilka som inte kan få det. Vårdnadshavare med låg utbildningsnivå har svårare att stödja eleverna i deras lärande. I citatet nedan talar en lärare om att elever vid undervisning på distans inte riktigt får det stöd de behöver och att eleverna blir utlämnade:

Man kan ju tänka sig ibland att vissa kanske skulle få mycket stöd hemifrån då från vårdnadshavare och så. Men så ser det ju inte alltid riktigt ut hos oss då. Vi har många vårdnadshavare som har..., som ja kanske inte är utbildade eller har liksom den bakgrunden eller så. Jag tror att det påverkar

⁹ Skolverket (2018) *Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor*: <https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2018/analyser-av-familjebakgrundens-betydelse-for-skolresultaten-och-skillnader-mellan-skolor?id=3927>

väldigt mycket för elever. Jag menar när de är i skolan så får de ju liksom förhoppningsvis det stödet som de behöver för att klara av lektionen eller uppgifterna som vi lägger upp då från oss. Men hemma så blir de lite så här utlämnande liksom och får kanske inte lika mycket stöd.

Vår studie visar att när undervisningen sker på distans ofta bedrivs på ett sådant sätt att det för eleverna innebär stort eget ansvar och självständigt arbete. Som beskrivits ovan innebär en typisk lektion ofta att läraren inleder och avslutar, men att eleverna under merparten av lektionen arbetar självständigt och att läraren enbart hinner ge återkoppling till ett fåtal av eleverna.

Undervisningsformen innebär en uppenbar risk för att socioekonomiska villkor får betydelse för elevers måluppfyllelse för att eleverna saknar stöd i att lösa uppgifter där vårdnadshavare kan vara en resurs, men även vårdnadshavarens eventuella stöd i roll att upprätthålla motivation, studiedisciplin och studieteknik.

4.4.2 Social skiktning i elevkategorier

Det bör poängteras att det inte finns något enhetligt svar på hur växelvis undervisning på distans fungerar för elever, då olika kategorier av elever kan påverkas olika. I den rapport om undervisning på distans som gällde gymnasiet, gymnasiesärskolans nationella program och Studium i Göteborg våren 2020 visade vi hur olika kategorier av elever påverkades olika av undervisning på distans.¹⁰ Kategorierna är analytiskt framtagna idealtyper som i verkligheten snarare tenderar att gå in i varandra.

1. Elever som oavsett undervisningsform är högpresterande. Detta är elever som lärare beskriver som att de har "egen motor", även under undervisning på distans gör de vad de förväntas göra och elever hör av sig när det är lämpligt.
2. Elever i behov av ramar och 'pushning', där pandemin synliggör hur viktigt det är för många elever att tillhöra ett sammanhang som ger tillhörighet och draghjälp.
3. Elever i behov av olika stöd
4. Elever i sociala svårigheter som inte har studiemässiga svårigheter.

I denna studie om grundskolan ser vi ett liknande mönster där det framträder en social skiktning i behoven av lärarledd undervisning och av det pedagogiska sammanhang som undervisning på plats i skolan innebär. I våra intervjuer på grundskolenivå betonar lärare på skolor i förorten i hög grad lärandets sociala aspekter. Lärarna menar att de har en relativt stor andel elever som har svårt att klara sina studier, och att undervisning på distans inverkar negativt på elevernas lärande och måluppfyllelse. En lärare pekar på att det finns elever som inte klarar situationen med undervisning på distans och att risken finns att de helt tappar kontakten med sin skolgång:

¹⁰ Center för skolutveckling (2020) *Att skapa närvaro på distans*:
<https://goteborg.se/wps/wcm/connect/bd3a6a31-1b2c-4c13-bfdd-f3f01b0ad406/Att+skapa+n%C3%A4rvaro+p%C3%A5+distans.pdf?MOD=AJPERES>

Inledningsvis var de väldigt noga med att komma till lektionerna, men sen så har de väl känt att nej, men jag hänger inte med längre och nu är de frånvarande.

För att återknyta till kategorierna menar lärarna i skolor i förorten att de förvisso har mycket studiemotiverade elever som väl klarar att vara högpresterande även vid undervisning på distans (kategori 1). En lärare som i övrigt i intervjun betonar de socioekonomiska villkorens betydelse lyfter även fram att vissa elever gynnas av undervisningen på distans:

Jag ser de elever som trivs bättre hemma och kan jobba hemma för det är lugnare miljö för vissa av dem. De presterar på ett sätt som jag inte trodde de skulle prestera hemma.

Detta synliggör att den ordinarie lärmiljö kan brista:

... de behöver lugn och ro som vi på skolan här inte alltid kan ge i klassrumsmiljö, beroende på att det finns några elever som inte alltid gör som man ska.

Framförallt talar lärare i skolor med upptagningsområde i förorten emellertid mestadels om att de har stor andel elever som saknar grunder från tidigare stadier, elever som är i språkliga svårigheter som är nya i svensk skola och att de har elever som av olika anledningar saknar ”egen motor” och därför är i stort behov av lärarledd undervisning (kategori 2). En lärare uttrycker detta som att:

De måste ha läraren nära sig. Man måste ha den där förklaringen. De måste ha det där stödet från början.

Många av dessa elever är beroende av den struktur och det sammanhang som vistelsen i skolan med klasskamrater ger, och de behöver lärarens sociala ledarskap och pushning för att komma vidare i sina studier. Sammantaget förefaller denna kategori av elever att vara större i förorten och missgynnad av undervisning på distans.

Det är fler elever i dessa skolor som redan innan pandemin har låg måluppfyllelse och av flera skäl är i behov av stöd (kategori 3). En lärare menar att dessa elever ”missgynnas ju något så oerhört”. Skolan har svarat på detta behov genom att inrätta vad de kallar ”små resursgrupper” där elever inte har någon distansundervisning alls och eleverna är på skolan hela tiden i mindre grupper i respektive årskurs. Även nyanlända elever som läser i förberedelsegrupp är kvar på skolan.

Ofta finns en social problematik i bakgrunden där problematiken egentligen inte bottnar i studiemässiga svårigheter utan där skolmisslyckanden även innan pandemin har rötter i hemförhållanden och sociala svårigheter (kategori 4).

5 Diskussion

Resultaten visar att det är en varierad och komplex bild som framträder under perioden med växelvis distansundervisning. Såväl lärare som elever beskriver hur vårterminens blandning av närundervisning och undervisning på distans innebar en stor förändring och ovisshet. I denna diskussionsdel återkopplar vi till studiens frågeställningar (se avsnitt 2) och ger exempel på positiva och negativa konsekvenser av den växelvisa distansundervisningen.

5.1 Organisation och ledarskap

Intervjuerna visar exempel på vad det kan innebära för lärare att växelvis arbeta med eleverna på distans och i skolan. Växelvis distansundervisning innebär enligt såväl lärare som elever både vinster och förluster. Det är dessutom en stor variation mellan skolornas organisation under vårterminen 2021 med allt från 33% till 67% av högstadieläverna närvarande i skolan samtidigt. Det är dock ett för litet urval av lärare och elever i undersökningen för att kunna dra slutsatser om växelvis distansundervisning i sig är bra eller dåligt.

Det framträder tydligt i intervjuerna att lärarna organiserar undervisningen för att göra det så bra som möjligt för eleverna. Den växelvisa distansundervisningen innebär samtidigt påfrestningar på lärarnas arbetssituation beroende på korta beslutstider och snabba omorganisationer. Många lärare talar om att de tvingas göra dubbla planeringar, för att vara förberedda för båda alternativen. Att inte kunna samplanera som vanligt i kollegiet påverkar hur undervisningen genomförs och hur goda idéer sprids mellan kollegor. Även kontakterna med vårdnadshavare har ändrat karaktär, och i vissa fall har frekvensen ökat, under perioden med växelvis distansundervisning. Lärare blir kontaktade av vårdnadshavare eftersom de inte alltid vet om eleven ska vara på plats i skolan eller om det är tillåtet för eleven att ligga kvar i sängen till fem minuter före skolstart.

Frånvaron av daglig fysisk närhet är svår att kompensera eftersom lärare ofta skapar tillit och samhörighet genom planerade gruppaktiviteter. I intervjuerna betonar lärarna att känslan av tillhörighet är viktig för eleverna och att de alltid försöker uppmärksamma alla elever, men att det är svårare under de lektioner som genomförs på distans. Under perioden med växelvis distans beskriver lärarna hur de skapar digitala grupprum, eftersom de då har bättre möjligheter att aktivt engagera alla elever och uppmuntra till ökad elevinteraktion. Det momentana lärarstödet till elever, det vill säga förmågan att hjälpa elever i stunden genom kort och snabb respons, försvåras då enligt eleverna eftersom det kan bli långa väntetider. Den positiva överhörning som sker i klassrummet när klasskamrater frågar läraren och får svar som hela klassen hör, försvåras i digitala grupprum.

Vi vet sedan tidigare att det inte är tillräckligt med en god tillgång till digital teknik och digitala verktyg för att ta tillvara de pedagogiska möjligheter som finns när alla elever sitter uppkopplade med en egen dator. Under perioden med

växelvis distansundervisning har lärare utökat repertoaren av digitala verktyg och plattformar och på det viset skaffat sig värdefulla erfarenheter som kan användas även efter pandemin. Flera av de av staden upphandlade digitala lärresurserna¹¹ visar sig vara användbara, och resurser som Studi/Binogi och Begreppa finns dessutom på flera språk.

Kunskapsredovisningars rättssäkerhet påverkas av att eleverna är i hemmet. Det blir svårare att veta att rätt person sitter vid datorn och skriver eller svarar på frågorna. En uppenbar konsekvens av detta är att lärarna har undvikit att ge prov de dagar eleverna är på distans. Det har i sin tur inneburit att eleverna har fått många prov och tester när de varit på plats i skolan. Det har krävt tydligare examinationsmoment och inneburit fler moment av summativ karaktär. I klassrummet kan läraren mer påtagligt följa elevernas progression i kunskapsutvecklingen. Det är annorlunda att arbeta med lärande, repetition, motivation och interaktion i digitala miljöer, vilket kräver en annan planering jämfört med om eleverna är på plats i skolan.

Ett genomgående intryck är att lärarna skjutit vissa delmoment i de olika ämnena på framtiden med förhoppning om att allt skulle återgå till det normala redan efter påsklovet. Så blev som bekant inte fallet och risken för att vissa moment inte ska hinnas med är uppenbar. Det finns därför en utbredd oro för att inte hinna få in tillräckligt med underlag för att sätta rättvisa betyg. I massmedia har det uttryckts farhågor för att betygen ska vara präglade av att kraven sänkts på grund av det ovanliga sättet att undervisa. Det har talats om 'coronabetyg' och 'pandemibedömning'¹², vilket skulle betyda att lärare i sin iver att hjälpa eleverna inte ställer samma krav på eleverna som tidigare och att de på grund av ett bristande bedömningsunderlag skulle sätta högre betyg än vad de har belägg för. Lärarförbundets ordförande har till exempel krävt att "regeringen borde ge tydliga direktiv om att vi inte kan tillämpa kraven i skollag och läroplaner fullt ut i den här situationen".¹³ Konsekvenserna av detta är svåra att överblicka och eventuella kunskapsluckor hos eleverna kan egentligen inte upptäckas förrän i nästa årskurs. Debatten om undervisningsskuld och förlorade år finns kvar, men det behövs omfattande forskning för att med säkerhet kunna ge svar på vilka de eventuella långsiktiga konsekvenserna är.

Den växelvisa distansundervisningen medför både risker för ett kunskapsstapp och en ökad psykosocial utsatthet för många elever, inte minst för de som av olika anledningar behöver ett tydligt lärarstöd. Många elever saknar en lugn plats för sina studier och den sociala kontakten med både vuxna och jämnåriga som närvaron i en skola kan ge. Lärarna i intervjuerna beskriver att det för

¹¹ <https://app.binogi.se/dashboard>, <https://sites.google.com/grundskola.goteborg.se/diginn/v%C3%A4gledning/digitala-l%C3%A4romedel/begreppa> och <https://www.ne.se/> bland andra resurser tillgängliga via <https://sites.google.com/grundskola.goteborg.se/diginn/>

¹² Jfr <https://vartgoteborg.se/utbildning/fler-niondeklassare-i-goteborgs-stads-skolor-blir-behoriga-till-gymnasiet/#>

¹³ <https://www.dalademokraten.se/artikel/debatt-sank-kraven-pa-skolan-under-coronasmittan-1>

elever med svagt skolspråk kan vara särskilt stora utmaningar. Effekterna av pandemin är därför något som både skolans personal och det övriga samhället kommer att behöva konfrontera under lång tid. Både lärare och elever är mycket tydliga med att de saknar den personliga kontakten och de fasta rutiner som finns i den vanliga skolan. Det är en stor och svår omställningsprocess för de flesta ungdomar att under en lång tid vara utanför sitt sociala sammanhang. Det finns flera elever som i intervjuerna balanserar både för- och nackdelar. De argumenterar dels för att det är skönt att slippa den stress som resande, tidiga morgnar och tidspassning innebär men menar även att de skulle vilja ha en blandning av distans- och närundervisning.

Växelvis distansundervisning är under våren 2021 en extraordinär situation som använts under en pågående pandemi. Bilden kompliceras ytterligare av att det uppstår problem även för de elever som uppger att de kan följa undervisningen på ett bra sätt. Det kan vara både stress och tristess som uppstår på grund av ensamsittande hemma framför en skärm, och det har blivit uppenbart för både lärare och elever att skolan inte bara är en plats för inhämtande av kunskap, utan också en mycket viktig social arena.

5.2 Sociala interaktioner på distans

Den sociala interaktionen på distans är enligt både lärare och elever annorlunda jämfört med att ses i ett klassrum. Tidigare studier har visat att elever som undervisas på distans behöver ha en känsla av tillhörighet med klassen och vad som händer i den.¹⁴ Även denna studie bekräftar att känslan av tillhörighet och att fortfarande vara en del av sin klass, är viktig. Det blir därför angeläget för läraren att aktivt skapa elevsamarbeten och uppmuntra ett aktivt deltagande på lektionerna. Att tillåta för mycket ensamarbete och passivt deltagande riskerar att försvaga elevernas känsla av tillhörighet.

Möjligheten att uppmärksamma samtliga elever under ett lektionspass är svårt i vanlig närundervisning, men blir betydligt svårare när eleverna inte är fysiskt närvarande i klassrummet. Interaktionen online kan bland annat gynnas av att använda smågrupper i Google Meet. Samtidigt uttrycks en oro hos eleverna för vad som sker bakom stängda kameror och mikrofoner, om klasskamraterna skrattar åt något som sägs, eller om någon filmar. Denna tillit och tillhörighet till gruppen kräver omfattande arbete för en lärare att bygga upp.

Många unga har idag stora delar av sin sociala kommunikation via internet och när distansundervisningen sker på heltid finns det risk för att den sociala träningen i fysiska sammanhang blir lidande. På så sätt är den lösningen som tillämpats med växelvis distans en mildring av de negativa konsekvenser som distansundervisning varje dag skulle innebära. Eftersom högstadiets elever är 13–16 år, går det inte heller med säkerhet använda resultat från studier gjorda

¹⁴ Peacock, S., & Cowan, J. (2019). Promoting Sense of Belonging in Online Learning Communities in Inquiry in Accredited Courses. *Online Learning*, 23(2), 67-81

på äldre elever Men det går ändå att använda erfarenheterna som gjorts under gymnasiet distansundervisning under 2020¹⁵, inte minst med avseende på elevernas mentala välbefinnande.

Den veckovisa instruktionen om var undervisningen ska ske har inneburit en ovisshet. Ska undervisningen vara på skolan eller ska jag vara hemma? Forskning visar att det är svårt att hinna med att planera¹⁶ tillräckligt noggrant i den undervisning på distans i nödläge (*emergency remote teaching*) som karakteriserat vårterminen 2021. Den snabba omställningen och anpassningen till växelvis distansundervisning saknar visserligen historisk motsvarighet, men de erfarenheter som gjorts under våren kommer ändå med stor sannolikhet påverka undervisningen framöver.

5.3 Lärdomar

Erfarenheterna som kan dras är många, och även om alla är överens om att vårterminen med den växelvisa distansundervisningen medför stora problem, uppger de intervjuade lärarna att de kommer att använda sig av flera av de nya lärdomarna även i framtiden.

Ett exempel är användningen av kombinationen av Google Classroom och Google Meet. Alla lärarna använder sig av Classroom för att länka till sina lektioner och alla elever vet var de kan hitta till dagens lektioner och var de kan hitta sina uppgifter. När undervisningen sker växelvis i skolan och på distans ökar också behoven av system som kan samla elevernas dokumentation på ett och samma ställe. Google Classroom verkar vara det verktyg som används av flest lärare som en gemensam utgångspunkt, både när eleverna är på distans och när de är på plats i klassrummet. Denna tydliggörande pedagogik är mycket uppskattad och kommer med stor sannolikhet att leva kvar även när vi återgår till närundervisning. Några lärare använder sig också av möjligheten att spela in sig själva på video och lägga ut sin föreläsning till eleverna, så kallad flippad undervisning.¹⁷

Den pedagogiska användningen av så kallade smågruppsrum i Google Meet ökar markant när den erbjuds alla lärare (funktionen var inte tillgänglig från början). Möjligheten att dela upp eleverna i mindre grupper visar sig vara mycket användbar i många ämnen. I till exempel moderna språk visar det sig att eleverna lättare vågar prata när det inte är så många som lyssnar. I matematik använder sig några av lärarna av möjligheten att tilldela ett grupprum per elev

¹⁵ Center för skolutveckling (2020) *Att skapa närvaro på distans*:
<https://goteborg.se/wps/wcm/connect/bd3a6a31-1b2c-4c13-bfdd-f3f01b0ad406/Att+skapa+n%C3%A4rvaro+p%C3%A5+distans.pdf?MOD=AJPERES>

¹⁶ <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>

¹⁷ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/flippade-klassrum-har-bade-for--och-nackdelar>

för att på så sätt ge eleven möjlighet att påkalla uppmärksamhet och få möjlighet till individuell handledning utan att störa klasskamraterna.

Flera av lärarna spekulerar om möjligheterna med att ha utvecklingssamtal på distans kommer att finnas kvar. De betonar visserligen att det personliga mötet är viktigt, särskilt i början, men att ett utvecklingssamtal varje år kan ske på distans. Det skulle ha många fördelar, inte minst eftersom det då blir lättare att nå även de vårdnadshavare som annars inte har möjlighet att komma till skolan.

I denna undersökning berättar såväl lärare som elever att nästan all undervisning på distans sker synkront och ofta utifrån ordinarie schematider. Det ger upphov till en diskussion om vad som kan betraktas som närvaro. Lärarna berättar att vissa elever loggar in på morgonen för att sedan inte återkomma förrän på slutet av lektionerna eller inte alls. Några lärare löser det genom att kräva inlämning efter varje lektionspass, andra ger eleverna deadline för inlämning på kvällen. Frågan väcks bland lärare om huruvida endast fysisk närvaro på lektionerna räcker, eller om det även vid närundervisning ska ställas krav på prestation för att få närvarokolumnen ifylld. Åsikterna går isär, men diskussionen är intressant ur många aspekter. Inte minst är det intressant i en betygsättningssituation, då diskussionen om aktiv närvaro inte varit lika aktuell före perioden med växelvis distansundervisning.

En liknande diskussion är den om kravet att eleverna har kamera på under lektionerna. Det är bara någon enstaka skola som har en gemensam policy för det. Lärarna uppger att de inledningsvis försökte att kräva påslagna kameror, men att de så småningom ”tröttnade på tjetet”, eftersom så många elever hänvisar till trasiga kameror eller har andra skäl att avstå. De flesta lärare kräver att eleverna har kameran på under närvarokontrollen vid inledningen av lektionen. Det kan vara en fördel ur integritetsaspekt att skolan har ett gemensamt förhållningssätt. Det gör det möjligt att undvika att en elev plötsligt tvingas att använda video i ett ämne, eller ställs inför en situation där det måste förklaras varför det inte är möjligt. Regelverket i GDPR hindrar inte att läraren kräver att ha kameran på vid vissa tillfällen, men det bör finnas möjlighet för eleverna att avstå eller att byta bakgrundsbild om de av någon anledning inte vill visa sin omgivning. Behandlingen av personuppgifter på detta sätt är tillåten på den rättsliga grunden ‘uppgift av allmänt intresse’¹⁸, förutsatt att behandlingen är nödvändig för att man ska kunna genomföra undervisning eller examinationer. Detta väger alltså upp mot det intrång som görs i den personliga integriteten.

Möjligheten med digitala möten lyfts också. Digitala möten med företrädesvis information, upplevs som positivt och tidsbesparande, vilket gör att många av lärarna ser möjligheten att den typen av möten kan bli bestående. Vissa personalmöten passar bättre att ha på skolan, men möten med diskussion i smågrupper kan ibland vara effektivare på distans.

¹⁸ <https://www.imy.se/verksamhet/dataskydd/det-har-galler-enligt-gdpr/rattslig-grund/myndighetsutovning-och-uppgifter-av-allmant-intresse/>

Riksdag och regering har beslutat om nya regler för fjärr- och distansundervisning, som ska tillämpas på utbildning som påbörjas från och med den 1 juli 2021 (Bilaga 1). Reglerna gör det möjligt för skolor att använda fjärr- och distansundervisning i större utsträckning än vad som är möjligt idag. Redan kort efter den föreslagna lagändringen, som innebär en uppluckring av regelverket kring distans- och fjärrundervisning, har en kommersiell marknad uppstått där företag erbjuder sina tjänster och säljer hela distanskurser på både grund- och gymnasieskolenivå. Det förändrade regelverket öppnar även för att använda skolornas lokaler mer optimalt om skolans alla elever inte behöver vara på plats samtidigt.

5.4 Det fortsatta arbetet

Den mångfacetterade och komplexa bild som framträder tyder på att det är av betydelse att betrakta hela utbildningssystemet när vi ska dra slutsatser och blicka framåt. Alla aktörer – allt från elever och lärare, skolpolitiker och Göteborgs grundskoleförvaltnings tjänstemän till edtech-företagen och akademins forskare, måste bidra för att vi ska kunna se vad som är värt att bevaras och utvecklas och vilka delar som kan förkastas när det gäller växelvis distansundervisning. Om inte verklighetsbeskrivningen blir komplett och systematisk, utan anekdotisk och fylld av exempel, blir det omöjligt att sätta in åtgärder som för utvecklingen framåt.

Det finns några viktiga frågor vi behöver undersöka djupare. Kan alla elever i en klass få den hjälp som de behöver vid undervisning på distans? Blir några elever exkluderade från de parallella digitala mötesplatser som eleverna beskriver öppnas i klassen, vid sidan av undervisningen? Ges alla elever, oberoende av socioekonomisk status eller geografisk placering, likvärdiga möjligheter? Det verkar till exempel ha stor betydelse för distansundervisningens kvalitet hur den sociala interaktionen mellan eleverna i en klass, och mellan lärare och elever, fungerar. Det finns således många omständigheter kopplade till distansundervisning som vi behöver göra fördjupade undersökningar om.

Det blir också viktigt att följa upp hur väl Göteborg står sig i jämförelse med den nationella utvecklingen. Skolinspektionen¹⁹ har fått i uppdrag att ta reda på vilka kunskaper som elever inte kunnat tillägna sig under pandemin. Skolverket²⁰ ska också, tillsammans med bland annat huvudmännens organisationer, elevorganisationer och berörda fackförbund, lyfta fram och

¹⁹ <https://www.skolinspektionen.se/aktuellt/nyheter/nytt-regeringsuppdrag-med-anledning-av-covid-19/>

²⁰ <https://www.skolverket.se/publikationsserier/regeringsuppdrag/2021/covid-19-pandemins-paverkan-pa-skolvasendet-delredovisning-3>

sprida goda exempel på hur problemen kan hanteras. Att följa resultaten i dessa rapporter blir nödvändigt för att Göteborgs grundskoleförvaltning ska kunna vidta de åtgärder som krävs. Det blir viktigt att fokusera på elevernas sociala och känslomässiga utveckling såväl som på deras kunskapsutveckling.

6 Förslag till extra läsning

Grönlund, Å. (2020). Skolans fjärrundervisning under coronapandemin 2020: Utmaningar, resultat och framtidsutsikter.

<http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1477034/FULLTEXT02.pdf>

Henning Loeb, I., & Windsor, S. (2020). Online-and-alone (och ofta i sängen)– Elevers berättelser om gymnasietidens sista månader våren 2020. Paideia, 20, 39-52.

https://m.box.com/shared_item/https%3A%2F%2Fgubox.app.box.com%2Fs%2F8hj5g6r3wwnlxnaxrhj0o6vt3irjfvw

Proposition 2019/20:127. Lagändring om distans-fjärr: Fjärrundervisning, distansundervisning och vissa frågor om entreprenad.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/fjarrundervisning-distansundervisning-och-vissa_H70312

Nabe-Nielsen, K., Larsen, I., Fuglsang, N. V., & Nilsson, C. J. (2021). Folkeskolelæreres arbejdsmiljø under COVID-19: Udfordringer og mulige løsninger baseret på erfaringer fra juni 2020.

https://publichealth.ku.dk/about-the-department/section-of-social-medicine/stress/Nabe-Nielsen_Larsen_Fuglsang_Nilsson_CLASS_OKT_2020.pdf

Reimers, F. & Schleicher, A. (2020). Schooling disrupted, schooling rethought. How the Covid-19 is changing education. OECD, Paris

Skolforskningsinstitutet (2020). Att lära på avstånd. Skolforskningsinstitutet sammanfattar och kommenterar, 2020:01. Solna: Skolforskningsinstitutet. ISSN 2003-3664

https://www.skolfi.se/wp-content/uploads/2020/05/Att-lära-på-avstånd_Skolforskningsinstitutet-sammanfattar-och-kommenterar.pdf

Willermark, S. (2021). Who's There? Characterizing Interaction in Virtual Classrooms. Journal of Educational Computing Research, 0735633120988530.

<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0735633120988530>

6.1 Bilaga 1

Lagändring 1 juli 2021

Riksdag och regering har beslutat om nya regler för fjärr- och distansundervisning som ska börja tillämpas på utbildning som påbörjas från och med den 1 juli 2021²¹. Reglerna gör det möjligt för skolor att använda fjärr- och distansundervisning i större utsträckning än vad som är möjligt idag. Fjärr- och distansundervisning får bara användas under vissa förutsättningar.

Vid fjärrundervisning ska det finnas en handledare som finns närvarande där eleverna befinner sig. Elever som deltar i fjärrundervisning ska göra det i lokaler som skolenheten disponerar. Fjärrundervisning får användas om det inte finns en lärare inom huvudmannens skolenhet som har legitimation och behörighet i ämnet eller om om elevunderlaget för en viss skolenhet är begränsat. Fjärrundervisning får inte vid någon tidpunkt under ett läsår användas för mer än 25 procent av elevens eller skolenhetens undervisningstimmar i grundskolan.

Distansundervisning får användas som en form av särskilt stöd för elever som inte kan delta i den ordinarie undervisningen på grund av dokumenterad medicinsk, psykisk eller social problematik, om alla andra möjligheter till särskilt stöd är uttömda eller bedöms olämpliga. För att få använda distansundervisning som särskilt stöd krävs det att elevens vårdnadshavare samtycker till detta. Ett beslut om att en elev ska få särskilt stöd i form av distansundervisning får gälla för högst en termin åt gången. Utgångspunkten är att det ska vara en behörig lärare som ansvarar för undervisningen. Om det inte finns någon lärare som uppfyller kraven på legitimation och behörighet så får en annan lärare bedriva undervisningen om läraren är lämplig att bedriva undervisningen. Distansläraren ska ha regelbunden direktkontakt med eleven när distansundervisning används. Direktkontakten kan ske genom närundervisning eller fjärrundervisning. Det finns inget krav på att det ska finnas en handledare eller lärare fysiskt närvarande när undervisningen bedrivs. Uppgifter som avser fjärr- och distansundervisning får överlämnas till en annan huvudman inom skolväsendet på entreprenad.

²¹ <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/aktuella-regeländringar/nya-regler-for-fjarr--och-distansundervisning>

6.2 Bilaga 2

Intervjuguide

Frågor till lärare

Ämnen, lärarerfarenhet, upplevd digital kompetens, erfarenhet av distansundervisning tidigare?

1. Hur fungerade övergången? (tid för förberedelse, stöd, gemensam planering på skolan)
2. Anpassningar i schemat? På vilka grunder och av vem delas elever upp när det gäller vilka som är i skolan och vilka som är på distans?
3. Samarbete mellan lärare? Gemensamma "regler" för lektionsupplägg?
4. På vilket sätt har ni delat undervisningen? Halvklass, vissa årskurser, vissa dagar etc? Vilka konsekvenser får uppdelningen av elever?
5. Hur fungerar det att leda eleverna socialt när det sker på distans?
6. Hur tycker du att eleverna klarat den växelvisa distansundervisningen? (inflytande, gynnas/missgynnas vissa elevgrupper?)
7. Har din relation till någon/några elever påverkats pga distansundervisningen?
8. Hur arbetar du med elever som behöver stödjas och motiveras lite extra?
9. Har elevers möjligheter att påverka undervisningen förändrats?
10. Beskriv hur en vanlig distanslektion ser ut?
11. Hur ser du på ditt användande av de olika formerna närundervisning, fjärrundervisning, distansundervisning? (Dvs fånga skillnader i synkron/asynkron likaväl som att vara i samma rum; tid och rum)
12. Hur har undervisningen påverkats av att eleverna befinner sig i hemmet? Undervisningens planering och utförande, resultat? Variation?
13. Hur påverkar områdets sociala villkor och skolans elevsammansättning den växelvisa distansundervisningen?
14. Hur har den växelvisa distansundervisningen utvecklats? Har du identifierat metoder och förhållningssätt som du tycker kan bestå när situationen återgått till mer "normala" förhållanden?

Frågor till elever

Har du någon tidigare vana (innan Corona) vid onlinekommunikation tillsammans med flera andra på en gång? Vilken typ av vana i så fall? (ex gaming/discord/facetime/skype?)

1. Hur tänkte du när distansundervisningen började?
2. Hur hanterade lärarna/skolan det inledningsvis?
3. Hur ser en vanlig lektion ut? Olika beroende på ämne?

4. Är det någon skillnad (i så fall vilken?) i hur undervisning och uppgifter ser ut när det sker växelvis? Skillnad mellan ämnen?
5. Hur får du hjälp med att lära dig nu när en del undervisning sker på distans? (Hur, ge exempel)
6. Hur gör ni med prov och inlämningar när det är mycket distans? Fungerar det bra?
7. Hur upplever du dina lärares förmåga att undervisa på distans jämfört med att ni ses i klassrummet?
8. Nu i Coronatider - hur tycker du att undervisning ser ut där du lär dig mycket? Hur ser det ut när du inte lär dig så bra?
9. Tycker du att du gynnas eller missgynnas av den växelvisa distansundervisningen? Varför? På vilket sätt?
10. Hur tycker du att det är socialt nu när undervisning sker växelvis?
11. Hur relationen till dina lärare förändrats?
12. Hur relationen till dina klasskamrater förändrats?
13. Har ni grupparbeten, och hur fungerar det?
14. Hur mår ni nu - när undervisningen är upplagd som den är just nu?
15. Påverkas motivation och drivkraft?
16. Finns det delar i undervisningen som du tycker borde fortsätta efter den växelvisa distansundervisningen? Något du vill tillägga?